เล่าเรื่องไปสุมาตรา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์ในงานศพ

นางบุญทรง คุณะเกษม

วัดมกุฏกษัตริยาราม

พ.ศ. ๒๕๐๖

ในหอสมุดดำรงราชานุภาพ
นางบุญทรง คนที่ ๓ จากซ้าย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงฉายพระบรมฉายาลักษณ์พร้อมกับพระประยูรญาติเป็นครั้งสุดท้าย
ในเรือมีโอเนีย ท่าปะลาวัน เกาะสุมาตรา

คำนำ

นางบุญทรง คุณะเกษม ได้ทำงานในหอสมุดดำรงราชานุภาพมาแต่วันแรกเปิด และอยู่มาตลอดจนออกไปอเมริกากับคุณสงสามีใน พ.ศ. ๒๕๐๑.

นางบุญทรง เป็นผู้รักงานเป็นอันมาก และเป็นผู้รู้จักการรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นอย่างดี พวกพ้องที่ทำงานอยู่ด้วยกันรักใคร่ชอบพอทั่วทุกคน ถึงเวลาหมดอายุจึงทำให้เราเศร้าโศกด้วยความเสียดายเป็นอันมาก พร้อมกันคิดว่าจะพิมพ์หนังสือแจกจากหอดำรง ฯ ในงานฌาปนกิจศพนางบุญทรง คุณะเกษม สักเล่ม ๑ เพื่ออุทิศกุศลไปให้ผู้เคยร่วมงานกันมา.

เห็นว่าพระนิพนธ์ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง "เล่าเรื่องไปสุมาตรา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖" เป็นเรื่องที่น่ารู้ และยังไม่เคยพิมพ์ จึงตกลงเลือกเรื่องนี้ เพื่อให้ทันเวลางานด้วย.

พวกหอดำรงราชานุภาพ ขออุทิศกุศลอันเป็นวิทยาทานนี้ ให้แก่นางบุญทรง คุณะเกษม ผู้เคยร่วมงานกันมา จงได้ประสบแต่ความดีงามในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

ศุภพิศิษฐ์ สิงหกร

พ.ศ. ๒๕๐๖

เล่าเรื่องไปสุมาตรา

๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖

เหตุที่จะไปเกาะสุมาตราคราวนี้ จะไปส่งพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปยุโรปและอเมริกา พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงเรือวลยออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม กำหนดวันที่ ๑๘ จะถึงเมืองเมดัน ซึ่งเป็นเมืองหลวงของมณฑลสุมาตราฝ่ายตะวันออก เรือมีโอเนียที่จะรับเสด็จไปยุโรปจะออกจากปีนังวันที่ ๑๙ ไปรับเสด็จที่เมืองปะลาวันเดลีอันเป็นท่าเรือของเมืองเมดันกำหนดวันที่ ๒๐ ผู้เล่าเรื่องนี้อยู่ที่ปีนัง จึงโดยสารเรือเกดะไปจากปีนังด้วยกันกับลูกหญิง ๓ คน คือ หญิงพูน หญิงพิลัย หญิงเหลือ กับนายชิตคนรับใช้อีกคน ๑ รวมทั้งพวกเป็น ๔ คนด้วยกัน.

วันศุกร์ที่ ๑๙ เวลา ๑๘ นาฬิกา เรือเกดะออกจากท่าหน้าเมืองปีนัง เวลาค่ำทันเรือมิโอเนียซึ่งออกไปก่อนสักชั่วโมง ๑ เรือต้องแล่นรอดลอดคืนเพื่อจะเข้าปากน้ำปะลาวัน เวลาน้ำขึ้นต่อรุ่งสว่าง เดิมเมืองหลวงของประเทศราชเดลี (ที่ไทยเคยไปซื้อม้า) ตั้งอยู่ที่ท่าปะลาวัน เมื่อรัฐบาลฮอลันดาจะตั้งที่ว่าการมณฑล เห็นว่าเมืองปาละวันเป็นที่เลนลุ่ม จึงย้ายไปสร้างเมืองเมดันขึ้นบนที่ดอน ห่างท่าปะลาวันเข้าไป ๑๘ กิโลเมตร แต่เมืองปะลาวันก็ยังเป็นท่าเรืออยู่อย่างเดิม.

วันเสาร์ที่ ๒๐ เรือเกดะเข้าปากน้ำปะลาวันด้วยกันกับเรืออื่นเข้าไปหลายลำ มีเรือเมล์ฮอลันดามาแต่ยุโรปนำหน้าเข้าไปก่อนลำ ๑ และเรือมิโอเนียกับเรืออื่นตามเรือเกดะเข้าไปข้างหน้าอีก ๓ ลำ เรือเกดะแล่นเข้าในแม่น้ำ ๓ เลี้ยวถึงท่าเทียบเรือเวลา ๘ นาฬิกา ผู้แทนห้างอิสตเอเซียติกซึ่งรับเป็นเอเย่นของพวกเรามา

รับ รัฐบาลฮอลันดาก็รู้ว่าเราจะไป จึงไม่มีใคร
รบกวนตรวจหนังสือเดินทางหรือหีบผ้า แต่คนอื่น ๆ
ถ้าไปชั้นที่ ๑ เขาเรียกหนังสือเดินทางเรียงตัว ถ้า
เป็นชั้นที่ ๓ ถึงตรวจค้นตัว ด้วยเกรงจะพกซ่อนสิ่ง
ของต้องห้ามเข้าไป พวกเราขึ้นรถยนต์ที่ท่าแล่นไป
สักครึ่งชั่วโมงถึงเมืองเมดันเวลา ๙ นาฬิกา ตามเวลา
ที่ฮอลันดาใช้ในสุมาตรา ช้ากว่าเวลาที่อังกฤษใช้
ทางแหลมมลายู ๔๐ นาทีไปถึงโฮเตลเดอบัวพบทูล-
กระหม่อมชายสมเด็จหญิงน้อย กรมหลวงทิพยรัตน ฯ
พระองค์หญิงเหม กับพระองค์หญิงพระองค์ชายลูก
ทูลกระหม่อมกับทั้งหญิงประสงค์ อยู่โฮเตลเดียวกัน
แต่ไหนมา ไม่เคยมีไทยไปพร้อมกันอยู่ที่เมืองเมดัน
มากเหมือนวันนี้ ถ้าเรียงพวกตามเวลาที่ไปก่อนและ
หลัง คือ

(๑) พวกทูลกระหม่อมชายมาเรือจากชะวา ถึง
แต่วันที่ ๙ จำนวน ๒๐ คน.

(๒) พวกสมเด็จกรมพระสวัสดิ์ ฯ ไปจากปีนัง ถึงวันที่ ๑๗ จำนวน ๕ คน.

(๓) กระบวนเสด็จมาจากกรุงเทพ ฯ ถึงวันที่ ๑๘ จำนวน ๑๘ คน.

(๔) กรมพระกำแพงเพ็ชร ฯ เสด็จมาจากเมืองสิงคโปร์แต่พระองค์ ถึงวันที่ ๑๘ คน ๑.

(๕) พวกสมเด็จกรมพระยาดำรง ฯ ไปจากปีนัง วันที่ ๒๐ จำนวน ๕ คน.

กรมหลวงสิงห์ ฯ เดิมก็เตรียมจะเสด็จไปจากปีนัง แต่ประชวรเมื่อวันก่อนลงเรือจึงไม่ได้ไป รวมจำนวนไทยที่ไปรวมกัน ณ เมืองเมดัน ๕๐ คน.

เฉพาะเจ้านาย

พระเจ้าอยู่หัว	๑
สมเด็จพระบรมราชินี	๑
เจ้าฟ้า ชาย ๑ หญิง ๑	๒

พระบรมวงศ์ ชาย ๒ หญิง ๑		๓
พี่ยา ๑ พี่นาง ๑		๒
พระเจ้าวรวงศ์ หญิง		๖
พระวรวงศ์ ชาย ๓ หญิง ๑		๔
หม่อมเจ้า ชาย ๕ หญิง ๕		๑๐

รวมเจ้านาย ชาย ๑๓ หญิง ๑๖ เป็น ๒๙ พระ-องค์ด้วยกัน.

เวลาเช้า ๑๐ นาฬิกา ไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่จวนเจ้าเมืองซึ่งเขาจัดถวายเป็นที่ประทับแรม เจ้าเมืองและบุตรภรรยาต้อนรับ ทราบว่าเมื่อวันที่ ๒๙ พระ-เจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปประพาสตำบลปราสตากี แต่ไม่ได้ประทับแรมที่นั่น เมื่อขึ้นเฝ้าแล้วกลับลงมาคอยส่งเสด็จด้วยกันกับพวกอื่น.

เวลา ๑๑ นาฬิกา เสด็จทรงรถยนต์ออกจากจวนเจ้าเมืองไปสถานีรถไฟ ขึ้นรถไฟทั้งกระบวนหลวงและผู้ส่งเสด็จทั้งไทย และฝรั่งแขกเจ้าของเมือง

รถไฟลงมาถึงท่าปะลาวันที่เรือมิโอเนียจอดเทียบ เสด็จลงเรือ พระราชทานบำเหน็จพวกเจ้าของเมืองที่รับเสด็จ แล้วเขาทูลลากลับก่อน แต่พวกไทยยังอยู่จนเวลาเรือมิโอเนียจะออกเมื่อ ๑๓ นาฬิกา จึงกราบถวายบังคมลา และรออยู่โบกมือถวายชัย จนเรือพระที่นั่งลับตาแล้วพากันขึ้นรถไฟกลับไปเมืองเมดันทันเวลากินกลางวัน แล้วจำวัดตามธรรมเนียมฮ่อลันดาซึ่งเขานอนกันหมดในระหว่าง ๑๔ ถึง ๑๖ นาฬิกา.

เวลา ๑๗ นาฬิกา ทูลกระหม่อมชวนขึ้นรถยนต์เที่ยวดูเมืองพระองค์หญิงลูกทูลกระหม่อม พาเจ้าหญิงไปเที่ยวซื้อของ เวลาค่ำอยู่รวมกันทั้ง ๒ พวก ทราบโปรแกรมการเดินทางของทูลกระหม่อมชายท่านเสด็จมาเรือจากเมืองบาเตเวีย แวะสิงคโปร์แล้วเลยมาปะลาวันมาถึงก่อนกระบวนหลวงหลายวัน ได้เสด็จไปเที่ยวที่ปราสตากีแต่เมื่อคอยรับเสด็จ เมื่อส่งเสด็จแล้วชากลับไปชะวา ท่านจะเสด็จไปเที่ยวทางรถยนต์แรม

ทาง ๔ คืน ข้ามเกาะสุมาตราไปลงเรือที่เมืองปาดัง ทางด้านตะวันตกของเกาะสุมาตรากลับไปเมืองบาเตเวีย ฝ่ายพวกเราก็ได้คิดกันอยู่ว่าไหน ๆ ได้ไปถึงสุมาตรา ส่งเสด็จแล้วจะเลยเที่ยวสักสี่ห้าวัน จึงปรึกษากับทูลกระหม่อม ตกลงจะไปด้วยกันจนถึงตำบลปาระบัตที่พักแรมคืนแรกแล้วจึงแยกกัน พวกท่านเลยไปทางข้างใต้ พวกเรากลับมาทางข้างเหนือแวะที่ปราสตากีแล้ว จึงกลับเมืองเมดันมาลงเรือกลับปีนัง จะได้มีเวลาอยู่ด้วยกัน ๒ วัน ส่วนพวกอื่นที่ไปส่งเสด็จคราวนี้ พวกสมเด็จกรมพระสวัสดิ ฯ กลับปีนังด้วยเรือเกดะในวันที่ ๒๑ กรมพระกำแพงเพ็ชร ฯ กลับด้วยเรือฮอลันดาไปสิงคโปร์ เจ้าหญิงประสงค์ (เดินทางบกไม่ไหว) กลับเรือลำเดียวกับกรมพระกำแพงเพ็ชร ฯ เลยไปชะวาในวันที่ ๒๑ เหมือนกัน.

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ เวลา ๘ นาฬิกา ขึ้นรถยนต์ตามกันเป็นกระบวน รัฐบาลลอบแต่งให้รถโปลิศลับตาม

ไประวังภัยด้วยอีกหลัง ๑ รถยนต์ที่ใช้วันนี้เช่าจากบริษัท (จีน) เหลียง ซึ่งตั้งโรงรถยนต์สำหรับให้นักท่องเที่ยวเช่า คิดค่าเช่าเหมาตามระยะทางที่เราใช้รถ รถขนาดนั่ง ๗ คน กิโลเมตรละ ๒๐ เซ็นต์ รถขนาดนั่ง ๕ คน กิโลเมตรละ ๑๕ เซ็นต์ เวลาหยุดหรือคอยไม่คิดค่าเช่า ลองคิดอัตราเทียบกับเอารถของเราไปเองดูก็จะไม่สิ้นเปลืองกว่ากันเท่าใดนัก ข้อสำคัญอยู่ที่คนขับของเขาชำนาญทางขึ้นภูเขา คนเราไม่เคยไม่น่าไว้ใจ แต่ถนนหลวงของเขาทำดีมากทั้งตัดทางให้ไปได้สะดวกและลาดยางตลอดหมด มีปลาดอย่างหนึ่งที่ประเพณีขับรถในยุโรปและอเมริกาหลีกกันข้างขวาทุกประเทศ มีแต่ประเทศอังกฤษกับประเทศสวิเดนที่หลีกข้างซ้าย แต่ในเมืองขึ้นของฮอลันดาทางตะวันออกนี้ หลีกกันข้างซ้ายอย่างอังกฤษจะเป็นด้วยเหตุใดถามก็ไม่มีใครบอกได้ มีของควรชมอีกอย่างหนึ่ง คือ โทรศัพท์ของเขาใช้ได้สะดวกดี

จริง ๆ จะไปทางไหนโทรศัพท์สั่งโฮเตลและพาหนะได้ทันที ออกจากเมืองเมดันไปทางตะวันออกเฉียงใต้ผ่านไปใกล้ชายทะเลตอนหนึ่ง แล้วเลี้ยววกขึ้นทิศตอนไปทางตะวันตก แล่นรถเกือบ ๓ ชั่วโมงถึงเมืองเซียนตาซึ่งอยู่ตรงทางแยกที่จะไปปาระบัตหรือปราสตาก็ หยุดกินของว่าง ทูลกระหม่อมชายเลี้ยงที่โฮเตล แล้วแล่นรถต่อไป ตอนนี้ขึ้นภูเขาหลายลูกทางลดเลี้ยวข้ามเขาเขื่อนลงขอบทะเลสาบโตบา ถึงตำบลปาระบัตเวลา ๑๓ นาฬิกา เดินทางแต่เมืองเมดันราว ๕ ชั่วโมง พักอยู่โฮเตลปาระบัตด้วยกัน.

สังเกตในทางที่มาวันนี้ พื้นที่เกาะสุมาตราตอนใกล้ทะเลเป็นที่ราบเหมือนกลางแหลมมลายู มีบ้านเรือนและเรือกสวนไร่นาคล้าย ๆ กัน ต่อเข้าไปพื้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ เป็นลูกเนินเขาติดต่อกันไปจนสูงกว่าพื้นทะเลใหญ่ถึง ๒,๐๐๐ ฟุต ที่ตอนนี้ทำสวนยาสูบสวนยาง สวนปามน้ำมันและสวนชาเป็นของฝรั่งทำ

โดยมาก ต่อนั้นเข้าไปถึงภูเขาสูงถึง ๔,๐๐๐–๕,๐๐๐ ฟุต แต่มิใช่เป็นเทือกเขาอย่างทางแหลมมลายู บนเขาเป็น (ปลาโต) ที่รายเป็นลูกเนินติดต่อกันไปดูแปลกตาที่เป็นรอยถางเตียนไปหมด มีต้นไม้แต่ในซอกหรือบนยอดเขา พิจารณาจึงเข้าใจได้ว่าเป็นที่ไร่ปลูกข้าวของราษฎรที่อยู่บนปลาโตนี้ ปลูกขึ้นไปจนใกล้ยอดเขาดูเหมือนทำไร่ในที่แห่งหนึ่งแล้วละทิ้งที่แห่งนั้นย้ายไปทำที่อื่น พักให้ที่เกิดโอชะตั้งสองปีสามปีจึงกลับไปทำอีก จึงดูเป็นที่ว่างอยู่มาก พลเมืองในเกาะสุมาตราไม่หนาแน่นเหมือนเกาะชะวา และมีพวกชะวามลายูและจีนอยู่มากแต่ตอนที่ราบใกล้ทะเล ข้างในเข้าไปพลเมืองเป็นพวกบาตัก ซึ่งเป็นชาวเกาะสุมาตรามาแต่เดิม เขาว่าแต่ก่อนชอบกินเนื้อมนุษย์แต่พวกมิชชันนารี ชาวฮอแลนด์กับเยอรมันพยายามเกลี้ยกล่อมเอาเข้ารีตเป็นคฤศตังได้โดยมาก พึ่งเลิกกินคนมาได้สัก ๓๐ ปี เสมียนและคนใช้ในโฮเตลที่ปาระบัตใช้พวก

บาตักทั้งนั้น ตำบลปาระบัตเป็นคอแหลมยื่นลงไปในทะเลสาบ ทำบ้านเรือนและโฮเตลบนแหลมนั้น โฮเตลที่ทำอยู่เป็นเรือนหลังน้อย ๆ อยู่หลังละ ๒ ครัวขึ้นไปมีหอประชุมและกินอาหารรวมกันหมดหลัง ๑ พื้นที่ปาระบัตสูงกว่าระดับทะเลใหญ่ ๓,๐๐๐ ฟุต สรรเสริญกันว่าเป็นที่ภูมิลำเนางามน่าดูและอากาศดี ปรอทกลางวัน ๗๐ เศษ กลางคืน ๖๐ เศษ แต่เวลานี้ตอนบ่ายและกลางคืนฝนมักตก ด้วยยังไม่สิ้นฤดูมรสุม.

วันจันทร์ที่ ๒๒ เวลาเช้า ทูลกระหม่อม เช่าเรือยนต์ของพวกมิชชันนารีพากันไปเที่ยวในทะเลสาบ ทะเลสาบโตบานี้ใหญ่โตมากน้ำก็ลึก มีเกาะอยู่กลางขนาดเกือบเท่าเกาะปีนัง มีพลเมืองอยู่ที่เกาะกว่า ๘๐,๐๐๐ เรือยนต์แล่นจากแหลมปาระบัตไปกว่าครึ่งชั่วโมง จึงถึงเกาะ ขึ้นที่ท่าวัดมิชชันนารี แต่อยู่ข้าง "สนุกน้อย" เพราะตะพานทางขึ้นก็กร่อนถึงพระองค์ชายตกน้ำ บ้านช่องวัดวาก็เป็นเรือนมุงสังกะสีทั้งนั้น

แต่วิวทะเลสาบงามน่าดูนัก ผิดกับทะเลสาบ เมือง เขมรหรือแม้ในสวิตเซอรแลนด์ ด้วยขอบทะเลเป็นภูเขาชันแต่ยอดเสมอกันเป็นพื้นโต๊ะ ตัวเกาะก็เป็นเช่นนั้น เขาว่าบนเขาเป็นที่ราบ กลับมากินกลางวันที่โฮเตล แล้วพวกทูลกระหม่อมขึ้นรถแยกไปทางข้างใต้ วันนี้จะไปแรมที่ตำบลบาลิเค พวกเราเหลืออยู่ที่โฮเตลรู้สึกเปลี่ยวเปล่าอยู่บ้าง เวลาบ่ายเศรษฐีเยอรมันชื่อฟอนดเอราด เป็นคนมีเรือกสวนใหญ่โตอยู่ที่เมืองเซียนตา และมามีบ้านที่พักอยู่ที่ปาระบัด ได้คุ้นเคยกับทูลกระหม่อม ๆ ทรงนำให้รู้จักเชิญไปกินน้ำชาที่บ้าน พูดกันถึงเรื่องแรงงานทำการกสิกรรม แกบอกว่าพวกบาตักชาวสุมาตราเกียจคร้านทำงาน ได้ค่าจ้างพอกินแล้วก็หยุดเสีย ต้องไปจ้างชะวามาเป็นแรงงาน แต่พวกชะวาไม่ชอบอยู่สุมาตรา พอสิ้นสัญญาก็กลับต้องมีกิจเที่ยวหาว่าจ้างคนแรงงานอยู่เสมอ แต่ในเวลานี้พวกทำกสิกรรม เช่นตัวแกอยู่ข้างเดือด-

ร้อนมากด้วยสินค้าราคาตกต่ำยังไม่พื้น.

วันอังคารที่ ๒๓ เช่ารถขึ้นไปเที่ยวทางข้างใต้จนถึงยอดเขาขอบทะเลสาบเป็นที่ดูวิวอีกแห่งหนึ่ง ทั้งได้ดูภูมิลำเนาในทางที่ไปด้วย กลับกินกลางวันที่โฮเตล บ่ายฝนตก.

วันพุธที่ ๒๔ เวลาเช้า ๗.๓๐ นาฬิกา ขึ้นรถออกจากโฮเตลกลับทางเดิมจนถึงเมืองเซียนตา หยุดกินอาหารเช้าที่โฮเตลแล้วมาทางแยก เป็นพื้นปลาโดขึ้น ๆ ลง ๆ ตลอด มาพบตลาดนัดใหญ่โตแห่งหนึ่งผู้คนมาก มีประตูทางเข้า ใครมีสินค้าเข้าไปขายต้องเสียค่าเช่าตลาด แต่คนซื้อเข้าได้เปล่า แวะดูแล้วเดินทางต่อมา สังเกตตามทางที่มา เกาะสุมาตราอากาศชุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก แต่เรือกสวนและโรงงานที่ใหญ่โตเป็นของชาวต่างประเทศทั้งนั้น ราษฎรทำแต่พอกินไม่อดอยาก แต่ไม่ร่ำรวย ไม่เห็นบ้านชาวเมืองที่มั่งคั่ง ไม่พบเจ๊กเท่าใดนัก.

เวลา ๑๑ นาฬิกา ถึงโฮเตลปราสตากี สูงกว่าระดับทะเลใหญ่ ๔,๘๐๐ ฟีต เป็นที่สำคัญสำหรับเที่ยวในสุมาตราเลื่องลือว่าอากาศดี มีเรือนอาศัยสถานปลูกรายไปทุกลูกเนิน ที่โฮเตลก็จัดอย่างประณีตกว่าแห่งไหน ๆ ในสุมาตราที่ได้เห็นมาแล้ว บกพร่องแต่เครื่องอบอุ่นไม่มีท่อน้ำร้อนหรือเครื่องผิงไฟเหมือนโฮเตลในยุโรป ด้วยฝรั่งเขาเห็นว่าไม่จำเป็น แต่ได้สังเกตดูปรอทในห้องนอนกลางวันเพียง ๖๐ เศษ กลางคืนลงมาถึง ๕๐ เศษ แม้เขาทำโปงห่มนอนให้อย่างยุโรป ก็ยังไม่พอสำหรับพวกเรา ต้องร้องขอผ้าห่มเพิ่มกับทั้งขวดน้ำร้อนวางในที่นอน แต่เขาก็ทำให้ตามใจทุกอย่าง โฮเตลและเรือนชานที่สร้างในตำบลปราสตากีทำด้วยไม้ทั้งนั้น ไม่เห็นก่อเป็นตึกและทำชั้นเดียวเป็นพื้น เห็นจะเป็นด้วยอยู่ใกล้ภูเขาไฟ แลเห็นควันกรุ่นอยู่ไม่ห่างหลังโฮเตลนัก เห็นจะกลัวแผ่นดินไหวด้วยฤทธิ์ภูเขาไฟจึงไม่สร้างตึก ในลาน

โฮเตลมีเครื่องเล่นล่อคนท่องเที่ยวแทบทุกอย่าง ทั้งกอลฟใหญ่กอลฟเล็ก สระว่ายน้ำ สนามเตนนิสบิลเลียดและเล่นไพ่ ทั้งมีม้ามีรถสำหรับให้เช่าเที่ยวเตร่ แต่ที่เที่ยวมีไม่สู้มากนัก และมักจะอยู่ไกล ๆ วันนี้ตอนบ่ายฝนตกไม่ได้ไปเที่ยว.

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๕ เช้า ๙ นาฬิกาขึ้นรถยนต์ไปดูหมู่บ้านพวกบาตัก ระยะทางสัก ๑๐ กิโลเมตร เป็นบ้านเก่ามีเรือนอย่างโบราณตามแบบของคนพวกนั้น ดูพิลึกแต่จะพรรณนายากเป็นเรือนไม้จริงหลังคาจากใต้ถุนโปร่งอย่างเรือนไทย แต่ฝาเตียหลังคาสูงซ้อนกันสองชั้นอกไก่อ่อนกลาง บนอกไก่ทำเหมือนมณฑปปักเรียงกันสามหลัง สำหรับเลี้ยงนกหรือเป็นเรือนผีรู้ไม่ได้ ใต้ถุนกั้นรั้วเห็นจะสำหรับเลี้ยงวัว แต่บ้านพวกบาตักสกปรกเหลือประมาณ ปล่อยหมูเดินเกลื่อนบางตัวหัวเปื้อนคูถก็ไม่เห็นรังเกียจ ขากลับแวะดูอาศัยสถานที่ตำบลตะบันดียาเหว่าอากาศดีสำหรับคน

รือไข้ไปอยู่ มีโรงโอสถศาลาตั้งอยู่ด้วย กลับจากตะบันดีย์ยาเหแวะดูพิพิธภัณฑสถานของบาตัก ไม่ใคร่มีอะไรน่าสังเกตนัก ของโบราณของคนพวกนี้คล้าย ๆ กับพวกชาวเกาะเหล่านี้ และมีของได้มาแต่ชะวาบ้าง เวลาบ่ายฝนตกไปไหนไม่ได้อีก เดิมคิดหาเรือกลับปีนังก่อนวันอาทิตย์ที่ ๒๙ ไม่มีเรือ จึงคิดจะอยู่ที่ปราสตากิจนวันอาทิตย์ก็กลับเลยลงเรือทีเดียว แต่ถูกฝนตกต้องนั่งขังตัวทนหนาวอยู่ในห้อง ๒ วันออกเบื่อจึงสั่งเปลี่ยนกระบวนว่าจะกลับวันเสาร์ จะลงมาพักแรมที่เมืองเมดัน วันอาทิตย์ลงเรือ.

วันศุกร์ที่ ๒๗ เวลาเช้าออกเดินเที่ยวเล่น ไปที่โรงเรียนกสิกร (แต่ไม่ได้เข้าไป) ดูสนามกอลฟ แล้วไปดูตลาด ขากลับจะต้องเดินขึ้นสูง พวกโปลิศลับมาอาสาเอารถของเขาส่ง เดิมเข้าใจว่ารัฐบาลเขาให้มีโปลิศลับตามแต่ทูลกระหม่อมชาย ต่อเมื่อแยกกันมาจึงรู้ว่าเขาให้ตามเราด้วยอีกรถ ๑ ตกลงเลยรู้จักกัน

เย็นมิศเตอรบรุนน์ผู้จัดการบริษัทเรือยนต์ในกรุงเทพฯ ไปถึงปราสตากว่า ขึ้นเครื่องบินมาจากดอนเมืองในเช้าวันนั้นเอง เพื่อจะไปรับภรรยาซึ่งกลับจากยุโรปบินจากดอนเมือง ๖.๓๐ นาฬิกา ถึงเมืองไทร ๑๑ นาฬิกา ถึงเมืองเมดัน ๑๓ นาฬิกา กินกลางวันที่เมดันแล้วเช่ารถขึ้นไปปราสตากี จึงไปรู้ว่าพวกเราอยู่ที่นั่น ตอนค่ำได้มิศเตอรบรุนน์เป็นเพื่อนพูดเพลินดี ค่ำวันนั้นหนาวส่งลำยิ่งกว่า ๒ คืนที่ล่วงแล้วถึงต้องเอาเสื้อโอเวอรโค๊ตห่มนอน.

วันเสาร์ที่ ๒๘ เวลา ๙ นาฬิกา ขึ้นรถยนต์ออกจากปราสตากี ในหนังสือนำทาง เขาว่าทางลงภูเขาตอนนี้วิวงามนัก แต่มีความเสียใจที่ลงมาวันนี้กำลังเมฆคลุมยอดเขา ต้อง "เข้าหมอกออกเมฆ" ผ่านลงมาเมฆบังไม่แลเห็นวิว จนถึงภูเขาชั้นกลางซึ่งสูงเพียงราว ๓,๐๐๐ ฟุต จึงแลเห็นแดด แต่ทางที่ลงตัดเลียบเขาวกวนมาก มีที่ "พับผ้า" นับไม่ถ้วน.

เวลา ๑๑ นาฬิกา ถึงเมืองเมดัน พักที่โฮเตล เดอบัวตามเดิม กินกลางวันและจำวัดแล้วขึ้นรถเที่ยวชมเมือง เมืองเมดันเป็นเมืองสร้างใหม่ดังกล่าวมาแล้ว ดูไม่มีอะไรที่เก่าแก่เกิน ๓๐ ปี แผนผังวางตามแบบเมืองขึ้นของฮอลันดาทางนี้ คือ ทำเลค้าขายเอาไว้ทางหนึ่ง มีตึกแถวร้านจีนและแขกขายของทำนองเดียวกันกับที่สิงคโปร์ปีนังหลายสายถนน มีตลาดของสดของเทศบาล ทำใหม่เป็นโครงเหล็กหลังคามุงกระเบื้อง ๔ หลัง ดูใหญ่โตกว่าที่ไหน ๆ หมดที่เคยได้เห็น ที่สร้างสถานต่าง ๆ ของรัฐบาลและโฮเตลกับทั้งเรือนร้านบ้านช่องและวัดฝรั่งอยู่ตอนกลาง ที่วังสุลต่านเดลี และบ้านเรือนพวกแขกชาวเมืองอยู่ต่อไปอีกตอนหนึ่ง ถนนหนทางและการรักษาท้องที่สะอาดดีได้แวะที่ร้าน "คัฟเฟ" ซึ่งขายขนมและไอสกรีมต่าง ๆ ทำอร่อยดีมีคนไปนั่งกินเต็มร้านมิใคร่ขาด ร้านอย่างนี้ไม่มีที่ปีนังและสิงคโปร์ เพราะอังกฤษไม่นิยม

กินของหวานเหมือนชาวคอนติเนนต์.

มาคราวนี้ได้อยู่โฮเตลของฮอลันดา ๓ แห่ง สังเกตดูลักษณะคล้าย ๆ กันทั้งนั้น คือในห้องนอนทำกรงลวดตั้งเตียงนอนในนั้น ๒ เตียงเหมือนกันทุกแห่ง แต่ห้องอื่นนอกจากห้องนอนต่างกันเป็นชั้น ๆ เรียกราคาต่างกัน ชั้นยอดมีทั้งห้องนอนห้องนั่งและห้องน้ำเป็นเอกเทศไม่ปะปนกับใคร ชั้นกลางห้องนอน ๒ ห้องใช้ห้องนั่งและห้องน้ำร่วมกัน ชั้นต่ำมีแต่ห้องนอนต้องเดินไปหาห้องน้ำใช้ร่วมกันมาก นอกจากนั้นมีไฟฟ้า และเครื่องใช้ครบครันเหมือนกันหมด การกินนั้นเมื่อตื่นเช้ามีน้ำชากับขนมปังมาให้กินรองท้องที่ห้องนอน ต่อมาตั้งแต่เวลา ๗ นาฬิกา ถึง ๙ นาฬิกาเลี้ยงอาหารเช้า (เบรกฟัสต์) มีน้ำชาหรือกาแฟขนมปังจืดขนมปังหวาน เนยออนแชง แยม หมูแฮมไข่ไก่ ต้องไปกินที่ห้องเลี้ยงอาหาร ถ้าตื่นสายหรือยังไม่อยากแต่งตัวจะสั่งให้เขายกเอามาให้กินในห้อง

ที่อยู่ก็ได้ แต่ต้องเสียค่ายกมาเล็กน้อย ตั้งแต่เวลา ๑๒.๓๐ นาฬิกาถึง ๑๕ นาฬิกา กินกลางวันที่ห้องเลี้ยงอาหาร มีทั้งอาหารอย่างฝรั่งและกินข้าวอย่างชะวาสลับวันกัน ระหว่างเวลา ๑๔ นาฬิกาล่วงแล้วจน ๑๖ นาฬิกาจำวัดกันหมด. เวลา ๑๖ นาฬิกา เอา "ที" มีขนมหวานน้ำชาหรือชอกแลต แล้วแต่จะสั่งมาให้กินที่ห้อง เวลาค่ำแต่ ๑๙.๓๐ นาฬิกาถึง ๒๑ นาฬิกา กินอาหารเย็นที่ห้องเลี้ยง ตั้งแต่เศรษฐีกิจตกต่ำเลิกประเพณีแต่งเสื้อเย็น เดี๋ยวนี้ประเพณีของฝรั่งทางนี้เปลี่ยนแปลกมาอย่างหนึ่ง คือ แทนที่จะไปนั่งโต๊ะตามเวลากินอาหารเย็น มักมานั่งกินค๊อกเตลกันข้างหน้าโฮเตลเป็นกลุ่ม ๆ จนจวน ๒๑ นาฬิกาจึงเข้านั่งโต๊ะกินอาหาร เสร็จแล้วเต้นรำ หรือถ้ามิใช่วันกำหนดก็กลับบ้าน มีประเพณีอีกอย่างหนึ่ง ดูเหมือนจะเป็นด้วยรัฐบาลฮอลันดา ระวังคนจรอย่างแข็งแรงพอใครไปอยู่โฮเตล เจ้าของโฮเตลก็ขอให้ลงทะเบียน

ทันที ช่องทะเบียนนั้น (๑) ชาติ (๒) วันถึง (๓) ชื่อ (๔) มาจากไหน (๕) ลายมือลงชื่อ (๖) อาชีพ (๗) วันไป (๘) ไปไหน.

ว่าถึงความลำบากของชาวเราที่ไปเกาะสุมาตรามีอยู่บางอย่าง คือ ๑ เรื่องอัตราเงิน แต่ก่อนราคากิลเดอไม่ถึงบาท เดี๋ยวนี้ถึงบาทกับ ๕๐ เซ็นต์ เพราะฮอลันดายังใช้มาตราทองคำเพิ่มความสั่นเปลืองขึ้นไม่น้อย แต่พวกฮอลันดาเองก็บ่น ว่าราคากิลเดอแพงขายของไม่ออกเหมือนแต่ก่อน พวกเมืองขึ้นอยากให้ออกจากมาตราทอง แต่รัฐบาลในฮอแลนด์ยังดื้อดึงอยู่ ความลำบากอย่างที่ ๒ เรื่องภาษา เพราะพวกชาวเมืองพูดแต่ภาษามลายูเป็นภาษากลาง พวกเราพูดกับฝรั่งฮอลันดาได้ไม่ลำบาก เพราะเขามักพูดอังกฤษได้ แต่จะพูดกับพลเมืองเช่นบ๋อยและคนขับรถเข้าใจกันยาก เมื่อเข้าทีคับขันก็ต้องพูดพุ่งภาษามลายูไปตามแต่จะนึกได้ ความลำบากอย่างที่ ๓ เรื่องคนรับใช้

ที่เอาไปด้วย ได้ยินว่าเรือฮ่อลันดากวดขันมากในเรื่องชาวต่างประเทศโดยสารชั้นที่ ๓ เพราะเกรงพวกคอมมิวนิสต์ต่างประเทศ แต่เราไปเรืออังกฤษเขาไม่กวดขันเช่นนั้น แต่เมื่อขึ้นบกแล้ว คนรับใช้จะไปอยู่ด้วยที่โฮเตลเขาก็ไม่ห้ามปราม แต่ไม่มีที่ให้คนรับใช้อยู่กินต้องนอนที่ไหน ๆ ในห้องเราตามแต่จะเสือกตัวลงได้ และต้องไปเที่ยวซื้อหากินเองตามตลาด เมื่ออยู่ปราสตากิตลาดอยู่ไกล เราขอให้โฮเตลเลี้ยงคนรับใช้คิดเอาถึงวันละ ๖ กิลเดอทนไม่ไหว ความลำบากอย่างที่ ๔ เรื่องคนขายของที่หน้าโฮเตลมันหน้าด้านคอยรบกวนให้ซื้อ (อย่างเดียวกับที่ปอดเสด) จนทนไม่ไหว ไม่ขายโดยสุภาพเหมือนกับที่ปีนังและสิงคโปร์.

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ เวลาเช้าออกเดินเที่ยวเล่นในเมืองเมดัน ดูร้านรวงเปิดขายของโดยมาก ที่ปิดก็มีแต่น้อยกว่าที่เปิด เห็นของแปลกในเมืองนี้อย่างหนึ่ง

คือรถยนต์ ๓ ล้อ (มิใช่อย่างรถกระจาด) ทำถัง เหมือนรถใหญ่ใช้เป็นรถจ้าง นายห้าง "เหลียง" ที่ให้เช่ารถยนต์บอกอธิบายให้เข้าใจว่า รัฐบาลอยากจะเลิกรถ (เจ๊ก) อย่างคนลาก ด้วยเห็นว่าเป็นการทารุณกรรมแก่มนุษย์ จึงคิดอ่านให้มีบริษัทสั่งทำรถ ๓ ล้ออย่างนี้มารับจ้าง เพราะนั่งก็สบายกว่ารถเจ๊กและแล่นเร็วกว่า และอาจเรียกค่าโดยสารได้เท่ากับรถเจ๊ก เพราะโสหุ้ยน้อย นับว่าใช้ ๒๔ ชั่วโมงเปลืองน้ำมันเบนซินเพียง ๒ แกลอนเท่านั้น คนชอบใช้มาก แต่ไปเกิดลำบากกับพวกรถ "ซาโด๊ะ" เทียมม้าอย่างที่รับจ้างมาแต่โบราณ เพราะเมืองเดลีเป็นที่ประสมม้ามีมาก ยังไม่ยอมแพ้รถยนต์เหมือนเช่นปีนัง และสิงคโปร์ ว่าเมื่อเร็ว ๆ มีการ "สะไตร๊ค" แสดงความไม่พอใจที่มีรถยนต์ ๓ ล้อ ยังกำลังแข่งกันอยู่ในเวลานี้.

เมื่อกินกลางวันและจำวัดแล้ว ถึงเวลา ๑๕.๓๐

นาฬิกา ขึ้นรถไปเยี่ยมตอบมิศเตอร์เฮนเดอสันกงสุลอังกฤษกับภรรยา แล้วเลยออกจากเมืองเมดันมาลงเรือเกดะที่ท่าปะลาวัน เวลาบ่าย ๑๗ นาฬิกา (ตามเวลาที่ใช้ในเมืองขึ้นของฮอลันดา) ออกเรือแล่นตลอดคืน ถึงปีนังวันจันทร์ ที่ ๓๐ มกราคม เวลา ๗ นาฬิกา สิ้นเรื่องเพียงเท่านี้.

ศรีสง ภาณุเดช

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๘/๒/๒๕๐๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 23111
นายพินิจ จู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๖